

РЕЦЕНЗІЇ

І. Патриляк, д-р іст. наук, проф.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

УКРАЇНА В ІСТОРИЧНІЙ РЕТРОСПЕКТИВІ: СХІДНІ РУКОПИСНІ ДОКУМЕНТИ

РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ:

**Туранли, Фергад. Козацька доба історії України
в османсько-турецьких писемних джерелах
(друга половина XVI – перша чверть XVIII століття)
/ Фергад Ґардашкан Оглу Туранли. –
К.: Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2016. – 606 с.**

Історія України козацької доби перебуває під прискіпливим поглядом науковців багатьох країн вже кілька століть. Зайве називати тут імена як українських, так і зарубіжних вчених – їх і справді легіон. Але працям цих дослідників завжди була притаманна одна основна вада: не стільки небажання, як об'єктивна неможливість взяти до уваги сукупність інформації, виконаної всіма потрібними для цього мовами. Досить сказати, що до останнього часу українські історики не мали можливості скористатися уповні працями турецьких, кримськотатарських історіографів, а коли поширювати коло істориків тюркського походження, то, очевидно, вітчизняним вченим варто увести до наукового обігу ще й праці азербайджанських, турецьких, узбецьких, татарських та інших дослідників.

У 2000-тисячному році пан Ф. Туранли запропонував нашій науковій громадськості свою монографію "Літописні твори Гаджі Мегмед Сена'ї та Галім Гірая Султана як історичні джерела", яка фактично стала першим науковим дослідженням української історії, виконаним на основі тюркськомовних писемних джерел.

Минуло шістнадцять років, і пан Ф. Туранли поступово накопичував нову інформацію, працюючи в архівах та наукових установах Стамбула, Львова, Баку, Сімферополя, Києва, спілкувався з десятками науковців Туреччини, Азербайджану, Казахстану, Молдови, Італії, Польщі, не кажучи вже про співпрацю з відомими українськими істориками. Ф. Туранли є ініціатор та фактично відповідальний за проведення численних сходознавчих міжнародних наукових конференцій, в роботі яких взяли участь вчені з багатьох країн, зокрема й Туреччини, Італії, Казахстану, Єгипту. Зайве й говорити про ті плідні наслідки, які для пана Туранли мали творчі взаємини між ним та покійними вже Омелянком Прицаком, Ярославом Дашкевичем, Павлом Соханем, Зією Буніатовим, Вагідом Чабуком та інші. Таким чином, визріла ідея продовжити тему, започатковану ще у дев'яностих роках минулого століття, наповнивши нове дослідження щойно віднайденими документами, особливо архівними, а також матеріалами з праць відомих турецьких літописців доби історії Нового часу, зокрема Печеві, Найіми, Рашіда, Фіндикли, Веджігі та інших [91, 104–120].

Монографія охоплює чималий період історії нашої батьківщини, що свідчить про намагання автора викласти ідеологію Османської держави та Кримського ханства вустами своїх літописців не у вигляді фрагментарного опусу, а як серйозне фундаментальне дослідження, виконане на рівні вимог сучасної історичної науки. Перед автором монографії могла виникнути загроза загубитися в огромні архівних документів, історіографічних праць та наукових висновків, зроблених у цій царині сотнями попередників. Пан Фергад Туранли майстерно зорієнтувався в цьому морі наукової інформації, зосередившись на матеріалах, виконаних більшою чи меншою мірою об'єктивно. Могли виникнути труднощі й іншого плану перед істориком тюркського походження, який працює на ниві української історії: виявити суб'єктивізм в оцінці складних, то мирних, то войовничих взаємин українського та тюркських народів. Потрібно віддати належне цьому вченому, що він цю проблему розв'язує цілком успішно, тобто об'єктивно й повністю на відповідних методологічних засадах дослідження історичної науки. Крім того, автор згаданої монографії у дослідженні порушеної проблеми урахував об'єктивних обставин виникнення та розвитку історичних подій, які знайшли своє відображення у досліджуваних писемних джерелах, які є предметом джерелознавчого аналізу із застосуванням відповідної методології. У них спостерігаються динамічний розвиток подій у впродовж другої половини XVI – першої чверті XVIII століть відносин Османської імперії не лише державами, які були розташовані на теренах сучасної України, а саме Кримським ханством і Українською козацькою державою, але також з країнами, прилеглими до останніх, тобто з Молдовою, Трансильванією, Валахією, Річчю Посполитою та Московським царством. Слід підкреслити, що беззаперечним науковим здобутком Ф. Туранли є те, що до опрацювання теми дослідження залучені не лише історичні писемні джерела, які виникли на теренах Османської держави, зокрема Кримського ханства, включно й з тими писемними джерелами, які були створені в козацько-гетьманській Україні, Речі Посполитій та Московській державі. Адже, Туранли уможливив простеження діалектики розвитку історичних подій у їх, як у просторовому, так і у часовому вимірах [с. 29–67].

Рецензована монографія Ф. Туранли стала відкриттям стосовно декотрих мало або й зовсім ще не порушуваних у науці проблем. Йдеться передусім про ті архівні матеріали, пошук котрих потребував якнайдетальнішої тривалої роботи за межами України. Не менш важливу роботу виконав цей автор і щодо прочитання та коментування османсько-турецьких рукописних документів зазначеного періоду історії – не боюся сказати, що сьогодні попри значний розвиток української тюркології та арабістики праці, написані османсько-турецькою мовою, на жаль, читати, а тим більше перекладати й коментувати на такому рівні, як це виконав шановний автор, не може ніхто з українських істориків та філологів [с.19–28]. Навіть ця ділянка роботи, що її виконав пан Туранли, заслуговує на найвищу оцінку. Фахові рецензії на рукопис монографії, а також рекомендації відповідних наукових установ (Інститут сходознавства ім. А. Кримського та Львівський національний університет ім. І. Франка) засвідчують об'єктивність перекладу праць турецьких історіографів та архівних документів, що його зробив автор монографії. Обґрунтованими є висновки авто-

ра, в яких, зокрема йдеться таке: "впровадити в навчальний процес у відповідних навчальних закладах України здавна практикувану в Європі спеціальність "сходознавство" з поглибленим вивченням східних мов та культур" [с. 423-433]. Вважаю, що монографія Ф. Туранлі – це нове слово в українській орієнталістиці та має неабияке значення для розвитку української орієнталістики.

Зокрема, можу зауважити лише те, що, як мені здається, автор захоплюється занадто детальним коментуванням досліджуваних рукописних документів, а хронологічну межу дослідження у перспективі необхідно розширити.

I. Patrylak, Dr. habil., Professor

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

**UKRAINE IN HISTORICAL RETROSPECTIVE: EASTERN HAND-WRITTEN DOCUMENTS
A REVIEW OF MONOGRAPH:**

**Turanli Ferhad. The Cossack Ukraine in Osmanish-Turkish narratives
(the second half of the 16th – the first quarter of the 18th centuries)**

Ferhad Gardashkan Oglu Turanli. – K.: Kyiv-Mohyla Academy Publ., 2016. – 606 p.